

**MARTIN ŠVANTNER – MICHAL KARĽA – KAROLÍNA
ŠEDIVCOVÁ (eds.):****Sémiotické marginálie: Mezi epistemologií, estetikou a politikou**

Praha: Togga 2019, 187 s.

Recenzovaná kniha je společným dílem sedmi autorek a autorů působících na katedře Elektronické kultury a sémiotiky na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy či s ní spolupracujících. Kniha přibližuje čtenářkám a čtenářům rozličné oblasti, ve kterých lze užít sémiotické perspektivy, od epistemologie, přes filosofii umění až po analýzu duševních poruch.

První tři studie spadají do kapitoly *Kritika a logika*. Studie Martina Švantnera a Karolíny Šedivcové polemizuje s vybranými aspekty filosofie Jacquese Derridy, především s jeho pojetím dekonstrukce. Autoři zde nejprve didakticky seznamují čtenářky a čtenáře se základními perspektivami sémiotického přístupu – Saussurovou sémiologií, Jakobsonovou sémiotikou, Aristotelovým přístupem k pojmu znaku, a nakonec s Peircovou sémiotikou. Šedivcová a Švantner pak konfrontují Derridovu dekonstrukci zmíněných filosofických linií s problémy jako je – dle autorů zcela mylné – Derridovo označení Aristotelovy pozice za analogické Saussurově (s. 34) a dále Derridu kritizují za v podstatě strukturalistické čtení Peircova díla (s. 46). Obecně Derridovi a jeho dekonstrukci ponejvíce vytýkají vyjmutí konkrétního analyzovaného textu jak z kontextu díla, tak z celkového korpusu komplexních teorií (s. 49). Díky přehlednému a srozumitelnému výkladu základních sémiotických perspektiv je kritika Derridova přístupu vcelku snadno pochopitelná i pro toho, kdo se se sémiotickým přístupem teprve seznamuje.

V druhé studii první kapitoly se Michal Karl'a věnuje Ch. S. Peircově předsémiotické teorii reprezentace. Hlavním námětem kapitoly je detailní analýza následujícího sylogismu: „Vše, co je definovatelné, je diskutovatelné; i to, co je nepochopitelné, je definovatelné; tudíž i to, co je nepochopitelné, je diskutovatelné“ (s. 56). Karl'a souhlasně s Peircem argumentuje, že pouhou diskusí o dané (nepochopitelné) věci ji již reprezentujeme. Text dále osvětluje rozdíl mezi Kantovým a Peircovým pojetím nemožného předmětu a interpretuje Peircův přístup k tzv. pseudo-pojmům. Přehledně je zde vysvětleno Peircovo schéma fungování poznání a pojetí myšlenky (*thought*), potažmo nemyšlenky (*unthought*) a potenciálně myšlenému (*thought-of*). Čtenářky a čtenáři díky

této kapitole o representaci mohou porozumět jednomu ze základních stavebních kamenů Peircova „přísně nepsychologického výkladu“ (s. 69) sémiotiky.

Martin Macháček se věnuje ve třetí a závěrečné studii první kapitoly, která tematicky poměrně silně navazuje na předchozí, Peircově nefundacionalistické teorii poznání založené právě na nepsychologické povaze representace. Středobodem studie je jedna z Peircových nejsilnějších tezí – „kdykoliv něco poznáváme, děje se tak díky representaci, díky znaku“ (s. 71). Autor zde podrobně tematizuje Peircovu kritiku Kanta a Descarta. U druhého jmenovaného popisuje Peircovo odmítnutí východisek, z nichž Descartes čerpá. Druhým tématem kapitoly je Peircovo pojetí validní inference, tedy takového sylogismu, který se vyskytuje ve třech kategorických podobách: dedukce, indukce a abdukce. Přesvědčivě jsou nakonec vyloženy Peircovy argumenty pro to, že podstata našeho chápání je znaková. Autor studii uzavírá tvrzením, že právě tato znaková podstata – sémiotika – je pevnou půdou pro nefundacionalistickou epistemologii pro určení jistoty poznání (s. 92).

Kapitola *Znak, rám a dílo* se omezuje na studii Terezy Slukové, která se v ní věnuje otázce komunikační podstaty uměleckého díla. Východisky pro vlastní pojednání jsou pro Slukovou práce Jacquese Derridy, Gillesse Deleuze a Jean-Francoise Lyotarda. Autorka nejprve vykládá Derridův text *Parergon*, kdy osvětluje funkci a opodstatnění existence rámu (*parerga*), jakožto hranice, která ukotvuje obraz jako obraz. Následně autorka přechází ke konfrontaci dekonstruktivního čtení s estetikou afektu a klade si za cíl propojit Derridův koncept *parerga* a stopy s pojetím mapy chápané jako *rhizom* Deleuze a Guattariho. Za společnou půdu tohoto propojení považuje autorka „akcentování události jako zvláštního druhu temporality percepce“ (s. 105).

Tato studie, oproti předcházejícím textům, které obsahují i didaktický výklad pojmů, se kterými pracují, působí – i přes evidentní erudici autorky – na čtenářku poněkud nepřehledně. Zejména pak z toho důvodu, že autorka nejspíše předpokládá silnou čtenářskou obeznámenost s probíranými koncepty. Je třeba dodat, že tento text také vykazuje jisté koncepční disproporce. Konkrétně jde o proklamované užití Lyotardovy perspektivy, která je však pouze krátce zmíněna a kritizována, ale do další argumentace a závěrů se nepromítá.

Poslední kapitola s názvem *Sémiotika, postkoloniální myšlení a (de)konstrukce subjektu* obsahuje dvě studie. První z nich je z pera Martina Charváta a zabývá se analýzou vztahu kolonizátora a kolonizovaného. Cílem studie je analýza koloniálního diskurzu z pozic postkoloniálního myšlení a dekonstrukce. Autor tak činí na základě filosofické interpretace knih Josepha Conrada *Srdce temnoty* a Frantze Fanona *Černá kůže, bílé masky* a *Psanci této země*. Než však Charvát přistoupí k samotné interpretaci (post)koloniálního myšlení v uvedených dílech, přehledně obeznamuje čtenářku a čte-

náře se základními koncepty jako je kolonialismus, koloniální stát, a s aspekty postkoloniálního myšlení. Charvát se obrací k dekonstrukci Jacquese Derridy a sociální filosofii Homiho K. Bhabhy, které mu slouží k pojednání vztahu konceptu Já a Druhého, na poli vztahu jazyka a identity. Autor na literárních příkladech popisuje problematiku osvojení a přijetí metropolitního jazyka kolonizovaným pro kolonizovaného. Autor studii nepřekvapivě vzhledem k výše uvedenému uzavírá výkladem etického smyslu Derridovy dekonstrukce mýtu o povaze jazyka a ukazuje jakým způsobem z této koncepce dále vyvstává postkoloniální myšlení (s. 140 – 143).

Závěrečná studie Martina Charváta a Štěpána Pudlák se zabývá problémy sémiotického konstruktivismu a znakovou konstrukcí duševních poruch vůbec. Studie si klade otázku, zda jsou duševní poruchy spíše „konstruktem“, či „objektivním“ jevem. Předmětem analýzy je zde schizofrenie, přičemž autoři vycházejí ze dvou perspektiv – první je koncepce sociálního konstruktivismu v pojetí Petera Bergera a Thomase Luckmanna, druhou pak koncepcí společenské a mocenské konstrukce normality v díle Michela Foucaulta. Přehledně a srozumitelně zde předkládají základní premisy těchto perspektiv. Tyto dvě perspektivy autoři následně doplňují o metodologický rámec sémiotiky ve formě pojmu sémiotického konstruktivismu vycházejícího z teorie Charlese Sanderse Peirce. Na řadě příkladů přesvědčivě ukazují, jakým způsobem interpretaci ovlivňuje lékař, zdůrazňují, že pacient není pouze objektem vykazujícím určité symptomy nezávisle na tom, kdo ho pozoruje. Ze sémiotické perspektivy pak autoři vyzdvihují rozdíl mezi symptomem a projevem – lékař je zde interpretem vyhodnocujícím určitý projev-znak jako symptom na základě předchozích zkušeností a vzdělání.

Kniha *Sémiotické marginalie* tedy předkládá celou škálu příkladů toho, jak je možné sémiotické perspektivy využít na celém poli, někdy blízkých, někdy zcela disparátních úvah. Vzhledem k tomu, že je kniha souborem studií, které nemají sjednocený styl a strukturu, tak nejsou přechody mezi jednotlivými podkapitolami úplně hladké, což místy působí rušivě. Celkově se však jedná o inspirativní čtení a díky tomu, že jednotlivé studie čtenářky a čtenáře obeznamují i se základními sémiotickými koncepty, slouží i jako svébytný studijní materiál jak pro studující (nejen) sémiotiky, tak pro širší veřejnost.

Michaela Fikejzová

Michaela Fikejzová
Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií
Pátkova 2137/5
182 00 Praha 8 – Libeň
Česká republika
e-mail: michaela.fikejzova@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1989-5532>